

Bestaat vrije wil?

Monday 20 June 2005

Op werk hoorde ik vrijdag een relaas van een collega aan, hij bepleitte dat er niet zoiets is als een vrije wil. Zijn grappigste argument was "Als ik een vrije wil had, dan ging ik nu naar huis!" Hij meende dat hoewel je de suggestie wel hebt dat je naar huis zo kunnen, je werkelijk geen keus hebt. Je bent tot je 8e ofzo gevormd door je ouders. Je eigen mening zal daar nooit gewonnen hebben, in hoeverre je daar sowieso in dat deel van je leven over kan spreken. Daarnaast heb je misschien zelfs genetisch een behoorlijk deel van je karakter meegekregen, een blauwdruk die behoorlijk wat dicteerd als het ware.

Illusie of werkelijk?

Op werk hoorde ik vrijdag een relaas van een collega aan, hij bepleitte dat er niet zoiets is als een vrije wil. Zijn grappigste argument was "Als ik een vrije wil had, dan ging ik nu naar huis!" Hij meende dat hoewel je de suggestie wel hebt dat je naar huis zo kunnen, je werkelijk geen keus hebt. Je bent tot je 8e ofzo gevormd door je ouders. Je eigen mening zal daar nooit gewonnen hebben, in hoeverre je daar sowieso in dat deel van je leven over kan spreken. Daarnaast heb je misschien zelfs genetisch een behoorlijk deel van je karakter meegekregen, een blauwdruk die behoorlijk wat dicteerd als het ware.

Ik ben het hier zeker niet mee eens. Alhoewel er best wel wat voor zijn opvattingen te zeggen was, is het tamelijk kort door de bocht. Je karakter is waarschijnlijk heus wel een opbouw van de moraal en waarden en normen die je van je ouders hebt meegekregen, wat genenwerk en de invloed van je omgeving op hoe je je beeld van de wereld hebt. Toch is daarmee voor mij niet de kous af.

Mijn geschiedenisleraar op de middelbare school (de heer Voskens op het TBL in OSS) had de volgende stelling: Je karakter wordt gevormd door de tegenslagen in je leven. Ik ben het daar helemaal mee eens, en wil zijn stelling zelfs uitbreiden: Meevallers, geluk en hulp vormen het gebrek daaraan.

Toch heb je overal de keus in, je kan overal zelf bepalen welke kant je op gaat. In het boek "Duin" van Frank Herbert, wordt een jongen getest of hij mens of dier is. Hij moet zijn hand in een apparaat steken, welke er voor zorgt dat hij intense pijn aan zijn hand voelt. De test schrijft voor dat hij dat uit moet zitten, trekt hij terug zakt hij voor zijn test. De mens onderscheid zich van het dier doordat de mens in staat is zijn instinct naast zich te laten, en te kunnen kiezen of hij dit doorstaat of niet. Feitelijk denk ik dat daar al een heel belangrijk deel van de vrije wil inzit: Je kan je gevoel en lichaam negeren en compleet anders besluiten.

Ofwel, de mens heeft de keus zijn DNA en programmering te ontstijgen. Of dat daadwerkelijk zo is? Voor mijn gevoel wel. In ieder geval ligt hierdoor de vraag voor mij op een heel ander terrein: bestaat de ziel of persoon eigenlijk wel? Is dat dan het gevolg van programmering en DNA?

Een hele interessante vraag, beetje existentieel, maar wel interessant. Daar gaan we verder niet uitkomen. Ik zal even beide extremen hier samenvatten:

- De ziel of persoon bestaat. We zijn zelf verantwoordelijk voor wat we doen, en doen dat vanuit de persoon die we zijn.
- De ziel of persoon bestaat niet. We zijn voorgeprogrammeerde dieren (zowel vanuit onze sociale omgang als vanuit ons DNA. Alles wat we doen is voorbestemd en voorgeprogrammeerd.

Ik vind persoonlijk die tweede insteek erg droevig, maar ik vind het eigenlijk helemaal niet relevant. Wanneer het zo is dat ik compleet voorgeprogrammeerd zou zijn, dan stoort me dat eigenlijk helemaal niet? Ik heb zelf sterk het gevoel dat ik zelf mijn acties kies, mijn overwegingen maak en besluiten neem. Deze stroken allemaal met wie ik ben, of de dingen die ik afweeg tegen de waardes die ik er persoonlijk aan hecht. Ik ben in staat mijn waardes aan te passen, voortschrijdend inzicht te hebben en anderen hun meningen boven die van mij te verkiezen. Als dat voorgeprogrammeerd is, dan is me dat prima. Het staat me niet tegen omdat het niet afdoet aan wie ik zelf ben. Het voelt prettig, en het voelt vrij. Laat dat dan maar lekker een illusie wezen als je dat wil geloven.

Hiermee wil ik ook de complete discussie zinloos verklaren. Ieder voor zich heeft het gevoel en de wetenschap dat we ieder moment van ons bestaan een andere weg kunnen inslaan. Soms moeilijk, soms gemakkelijk, soms gehinderd door belemmeringen uit de omgeving, maar uiteindelijk komt het altijd uit onze eigen overwegingen. Zijn deze afkomstig uit een voorgeprogrammeerd patroon stoort dat nog mijn eigen definitie niet. Ik kan de ene keer mijn gevoel bovenaan stellen, de andere keer de realiteit van leven en werken of me zelfs helemaal op de mening van een ander verlaten. Ik kan ze ook tegen elkaar afzetten en zo vaak heroverwegen als ik zelf wil.

Vragen als "zou je het zelf in de gaten hebben als je gek bent en zou je het geloven wanneer iemand je daar mee confronteerde?" (gesteld door de avatar in "The Religion War" van Scott Adams) zijn op zijn zachtst gezegd meer dan boeiend, maar niet meer dan een bevestiging van je eigen bewustzijn. Wanneer een dier zelfbewust wordt verklaard wanneer hij zijn spiegelbeeld herkend (en dus een indruk heeft van zijn eigen wezen), kan je ons dus als bewust en

denkend beschouwen wanneer je jezelf dit soort vragen kan stellen en overwegen.

Voor mij geldt dus eenvoudig: Ja, ik heb vrije keuze. Wil je anders geloven dan is dat de jouwe!